

Cilt 4, Sayı 1, Yıl 2020 / Volume 4, Issue 1, Year 2020
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/batmanakademi>

**KLASİK TÜRK EDEBİYATINDA BİLİNMEYEN BAHR-I TAVİLLER-2: ZÂHİRÎ,
COŞKUN VE BEZMÎ'NİN BAHR-I TAVİLLERİ**

*Unknown Bahr-ı Tavils in Classical Turkish Literature-2: Zahiri, Coskun and Bezmi's Bahr-ı
Tavils*

Yunus Kaplan

Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Orcid: 0000-0002-2421-253X
E mail: yunuskaplan80@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 17 Mayıs 2020

Kabul Tarihi: 04 Haziran 2020

Yayın Tarihi: 30 Haziran 2020

Yayın Sezonu: Ocak-Haziran

Cilt: 4 Sayı: 1

Atıf: Kaplan, Yunus. "Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-I Tavîller-2: Zâhirî, Coşkun ve Bezmî'nin Bahr-ı Tavîlleri". *Batman Akademi Dergisi* 4 / 1 (2020); 1-10

Article Types: Research Article

Received: 17 May 2020

Accepted: 04 June 2020

Published: 30 June 2020

Pub Date Season: January-June

Volume: 4 Issue: 1

Cite as: Kaplan, Yunus. "Unknown Bahr-ı Tavils in Classical Turkish Literature-2: Zâhiri, Coskun and Bezmî's Bahr-ı Tavils". *Batman Academy Journal* 4 / 1 (2020); 1-10

Bu çalışma, [Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

This work is licensed under, a [Creative Commons Attribution 4.0 International License.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

ÖZ

Bahr-ı tavîller, klasik Türk edebiyatında kendine özgü birtakım özelliklere haiz olan nazım şekillerinden biridir. Sayıca örneklerine az rastlanan bu nazım şekli, mısralar ve fe'îlâtün tef'ilesinin art arda tekrar edilmesi şeklinde tanzim edilir. Genellikle âşıkane duyguların terennüm edildiği bu manzumelerde sade bir dil, samimi ve canlı bir ifade tarzı hâkimdir.

Klasik Türk edebiyatında ilk örneği 15. yüzyılda Ahmet Paşa tarafından kaleme alınan bu şiir türüne; daha sonraları Gelibolulu Âlî, Birrî, Fehîm-i Kadîm ve Şeyh Gâlib gibi önemli şairler de içinde olmak üzere birçok şair rağbet etmiştir. Hayatları hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmayan ancak 17. yüzyıl veya öncesinde yaşadıkları tahmin edilen Zâhirî, Coşkun ve Bezmî mahlaslı şairler de birer bahr-ı tavîl sahibidir.

Bu çalışmada klasik Türk edebiyatındaki bahr-ı tavîller üzerine genel bir değerlendirme yapılmış, bu üç şairin bahr-ı tavîlinin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak bu şiirlerin çeviri yazılı metinlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Bahr-ı Tavîl, Zâhirî, Coşkun, Bezmî

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı geleneğinde yetişen şairler, duygu ve düşüncelerini dile getirirken geleneğin kendilerine çizdiği kurallara sadık kalarak sanat kabiliyetlerini ve maharetlerini sergileme yoluna gitmişlerdir. Bunu yaparken zaman zaman klasik ifade tarzlarının dışına çıkarak veya kullanmış oldukları nazım şekillerine çeşitlilik katarak farklı ve özgün olmayı hedeflemişlerdir. Divan şairlerinin farklılık arayışlarının bir neticesi olarak kullanmayı tercih ettikleri nazım şekillerinden biri de bahr-ı tavîllerdir.¹

Edebiyatımızda sınırlı sayıda şair tarafından tercih edilen ve örneklerine sık rastlanmayan bir nazım şekli olan bahr-ı tavîl, terim olarak iki kavramı karşılamak için kullanılmıştır. Birincisi daha çok Arap edebiyatında kullanılan ancak Fars ve Türk edebiyatlarında hemen hemen hiç tercih edilmeyen ve “*fe'ûlün mefâ'ilün fe'ûlün mefâ'ilün*” tef'ilelerinden oluşan bir aruz bahrinin adıdır.² İkincisi ise “*fe'ilâtün*” tef'ilesinin arka arkaya tekrarlanmasıyla yazılan bir nazım şeklinin adıdır. Bu nazım şeklinde her mısra, kendi içinde secili olup bu mısraların kafiye şeması kıta yahut gazel şeklinde olabilir. Manzumenin sonunda şairler, genellikle mahlaslarını kullanırlar.³ Bahr-ı tavîllerde, mısralardaki tef'ile sayısı farklılık gösterir. Yani bu hususta şairi bağlayan herhangi bir kural söz konusu değildir.

ABSTRACT

Bahr-ı tavil is one of the poetry forms with a set of features specific to it in the Classic Turkish literature. The amorous feelings were generally sung gently on the poems which were written in the poetry form that its samples are occasional and consists of the sequential repetitions of fe'ilatun tef'ile. One of the obvious qualities of these poems that an intimate expression way is overtaken is that it was written in a plain language.

Many poets among the important poets such as Ali from Gelibolu, Birri, Fehim-i Kadim and Sheik Galib demanded on this poem type that its first sample in the classic Turkish literature was written was written by Ahmed Pasha in 15th century. The poets with the pennames of Zahiri, Coskun and Bezmi that there is not any information about their life but it is estimated that they lived in 17th century or early on had one each of bahr-ı tavil. Each of them wrote their own bahr-ı tahvil in the same with the ode's rhyme form and in the amorous way.

In this study a general evaluation was made on the bahr-ı tavils in classical Turkish literature, the translated texts were included as the form and content properties of Zahiri, Coskun and Bezmi's bahr-ı tavils were emphasized.

Key Words: Classical Turkish Literature, Bahr-ı Tavil, Zâhirî, Coskun, Bezmî

¹ Yunus Kaplan, “Klâsik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-ı Tavîller-1: Kadîrî ve Zuhûrî'nin Bahr-ı Tavîlleri”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 63, (2018) 104.

² Haluk İpekten, *Eski Türk edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, (İstanbul: Dergâh, 2010), 134.

³ İ. Hakkı Aksoyak, “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?”. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4, (2007), 439.

Bahr-ı tavîllerde genellikle sevgilinin güzellik unsurları ve âşık ile maşuk arasındaki münasebetler işlenir. Bunun dışında münacat, naat gibi dinî konulardan mizahi konulara kadar yazılmış bahr-ı tavîl örneklerine de rastlanmaktadır. Bahr-ı tavîllerin beyitleri arasında çoğunlukla anlam bütünlüğü bulunur. Olay, bir hikâye anlatımı içinde verilir. Olay bütünlüğü ve esprili konuları ele almaları bakımından bahr-ı tavîller, zincirlemeli tekerlemelerle benzerlik gösterir.⁴

Klasik Türk edebiyatında sınırlı sayıda örnekleri bulunan bahr-ı tavîller üzerine şimdiye kadar bazı bilimsel çalışmalar yapılmıştır.⁵ Bu çalışmalar içerisinde en kapsamlı olanı İ. Hakkı Aksoyak'ın iki ayrı çalışmasıdır. Aksoyak, önce “*Bahr-ı Tavîl*” adlı makalesinde çeşitli divanlar ve mecmuaları tarayarak 21 şairin bu nazım şekliyle şiirler yazdığını tespit etmiştir.⁶ “*Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?*” adlı ikinci çalışmasında ise yapmış olduğu taramalar neticesinde şair sayısını 28'e, bahr-ı tavîl sayısını da 39'a çıkarmış; Anadolu sahasında ilk bahr-ı tavîl sahibi şairin ise Ahmet Paşa olduğu yönünde bir kanaate varmıştır.⁷

Aksoyak'a göre edebiyatımızda Anadolu sahasında yazılmış olan ilk bahr-ı tavîl, 15. yüzyıl şairlerinden Ahmet Paşa'ya aittir. Bu yüzyılda Seyfî, Belâyî ve Şeyhî; bahr-ı tavîl sahibi diğer şairlerdir. 16. yüzyılda Fedâyî ve Gelibolulu Âlî; 17. yüzyılda Arşî, Fehîm-i Kadîm, Beyânî, Mu'in ve Mücellâ; 18. yüzyılda Birrî, Zâtî?, Dâniş ve Şeyh Gâlib; 19. yüzyılda Müştak Baba, Antepli Aynî, Nebâtî, İzzet, Bayburtlu Zihnî, Necmî, Senîh ve İffetî?; 20. yüzyılda ise Sâbir, Abdülbaki Fevzî, Çukadarzâde ve Halil Nihat Boztepe bahr-ı tavîl sahibi olan şairlerdir.⁸

Yukarıda bahsedilenlerin dışında çeşitli çalışmalar vesilesiyle haberdar olduğumuz başka bahr-ı tavîl örnekleri de bulunmaktadır. 16. yüzyıl şairlerinden Kadrî (öl. ?) ve Zuhûrî (öl. ?)'nin⁹; 17. yüzyıl şairlerinden Ni'metî (öl. 1659)'nin¹⁰ ve Mu'in (öl. 1652-53)'in¹¹; 18. yüzyıl şairlerinden Azbî Baba (öl. 1736)'nin¹² ve Nazîr (öl. 1774)'in¹³; 19. yüzyıl şairlerinden Senîh-i Mevlevî (öl. 1900)'nin¹⁴ ve Nâkâm (öl. 1880-81'den sonra)'ın¹⁵ birer; Mehmed Şâkir Efendi (öl. 1836)¹⁶ ve Bayburtlu Zihnî (öl. 1859)'nin¹⁷ ise ikişer bahr-ı tavîli bulunmaktadır.

Bu şairlere ek olarak Muhibbî mahlaslı bir şaire ait bahr-ı tavîl daha bulunmaktadır. Beyhan Kesik “*Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîli*” adlı çalışmasında daha önce bilinmeyen bir bahr-ı tavîlin “*Bahr-ı Tavîl-i Sultan Süleymân*” başlığını taşımasından hareketle bu şiirin Muhibbî mahlasını kullanan Kanuni Sultan

⁴ Bk. İ. Hakkı Aksoyak, “*Bahr-ı Tavîl*”, *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, (1999), 439.

⁵ İsmail Parlatur, “*Fuat Bayramoğlu ile Anılarda*”, *Türk Dili Dergisi* (487), (1992), 24-26; Rasih Erkul, “*Bir Bahr-i Tavil Örneği ve Birri Mehmed Dede*”, *Yedi İklim*, (39), (1993), 43-45; İ. Hakkı Aksoyak, “*Bahr-i Tavil*”, *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi. Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, (1999), 438-445; Ahmet Mermer, “*XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayî ve İki Bahr-i Tavîli*”, *İlmî Araştırmalar* (14), (2002), 121-129; İ. Hakkı Aksoyak, *agm.*, (2007), 84-97; Beyhan Kesik “*Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîli*”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)* 1 (2), (2015), 55-60; Yunus Kaplan (2016), “*Fehîm-i Kadîm'in Bahr-ı Tavîli*”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 14, (2016), 67-92.

⁶ Bk. İ. Hakkı Aksoyak, *agm.*, (1999), 438-445.

⁷ Bk. İ. Hakkı Aksoyak, *agm.*, (2007), 84-97.

⁸ İ. Hakkı Aksoyak, *agm.*, 95-96.

⁹ Yunus Kaplan, *agm.*, (2018), 103-116.

¹⁰ Gülden Esra Ersöz, *Ni'metî Divanı*, (Adana: Çukurova Üniv. SBE Yüksek Lisans Tezi Tezi, 2007), 135-37.

¹¹ Makbule Aras, *Mu'in Dîvânı (İnceleme-Metin)*, (Ankara: Ankara Üniv. SBE Yüksek Lisans Tezi Tezi, 2010), 145-47.

¹² Sibel Bayram, *Azbi Baba Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Edirne: Trakya Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi 2006), 151-53.

¹³ Necdet Şengün, *Nazîr İbrahîm ve Dîvânı, (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniv. SBE Doktora Tezi 2006), 308-09.

¹⁴ Ercan Okyay, *Senîh-i Mevlevî Dîvânı*, (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. SBE Yüksek Lisans Tezi, 2005), 120-21.

¹⁵ Aslı Mert, *Nâkâm Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, (Sivas: Cumhuriyet Üniv. SBE Yüksek Lisans Tezi Tezi, 2012), 975-76.

¹⁶ Semra Yanbal, *Şâkir Mehmed Efendi Dîvânı*, (Sivas: Cumhuriyet Üniv. SBE Doktora Tezi 2009), 991-95.

¹⁷ Müzâhir Kılıç, “*Bahr-ı Tavîl ve Bayburtlu Zihnî'nin İki Bahr-ı Tavîli*”, *Doğu Araştırmaları*, Sayı 17, (2017), 39-46.

Süleyman'a ait olduğunu belirtmiştir.¹⁸ Ancak Ahmet İçli, Kâsımî tarafından 1034/1625'te derlenen *Bahrü'l-Ma'ârif* adlı mecmuada aynı şiirin daha geniş hâliyle “Bahr-ı Tavîl-i Muhibbî-i Bağdâdî” başlığıyla verilmiş olmasından hareketle bu şiirin Bağdatlı Muhibbî'ye ait olabileceğini iddia etmiştir.¹⁹

Bu nazım şekliyle yazılmış yukarıda zikredilen şiirler dışında başka şiirlerin de olabileceği düşüncesinden hareketle yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde bilinmeyen bazı bahr-ı tavîl örnekleri tespit etmiş ve bunlardan Kadri (öl. ?) ve Zuhûri (öl. ?)'nin bahr-ı tavillerini daha önce ilim dünyasının istifadesine sunmuştuk. Bu çalışmada bir önceki çalışmamızın tamamlayıcısı olarak Zâhirî, Coşkun ve Bezmî mahlaslı şairlere ait bilinmeyen üç bahr-ı tavîlin şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak bu şiirlerin çeviri yazılı metinlerine yer verilecektir.

1. Zâhirî ve Bahr-ı Tavîli

Zâhirî'nin hayatı hakkında elde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak şairin bahr-ı tavîlinin kayıtlı olduğu mecmuadan hareketle birtakım tahminlerde bulunmak mümkündür.

Şairin *Bahr-ı Tavîli*, Almanya Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi'nde “B. Or. 81” arşiv numaralı şiir mecmuasının 11a sayfasında kayıtlıdır. Müstensihî ve istinsah tarihi belli olmayan bu mecmua, 16. ve 17. yüzyıl şairlerinin manzumelerini ihtiva etmektedir. Bu mecmuanın 11b-14b sayfalarında Nisârî (öl. 1662'den sonra)'nin 1654 yılında yazdığı *Fihrist-i Şâhân*'ı ve 15b sayfasında Remzî'nin IV. Murad'ın kızı İsmihan Kaya Sultan'ın ölümüne (1069/1658-59) düşürülmüş tarih kıtası bizlere bu eserin 17. yüzyılın ikinci yarısında derlendiğini göstermektedir. Buradan hareketle de Zâhirî'nin bu yüzyıl veya öncesinde yaşadığını söylemek mümkündür.

Tezkirelerde bu dönemlerde yaşadığı belirtilen Zâhirî mahlaslı herhangi bir şair hakkında bilgi bulunmamaktadır. Latîfî, tezkiresinde Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 yılındaki Bağdat Seferi'ne iştirak eden ve bu seferde vefat eden Zâhirî mahlaslı bir şair hakkında bilgi vermektedir.²⁰ Ancak Latîfî'nin bahsettiği bu şairin üzerinde çalıştığımız bahr-ı tavîlin sahibi olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Çünkü bahr-ı tavîlin kayıtlı olduğu *Mecmua*'da bu manzumenin sahibi Zâhirî'nin başka şiirleri de kayıtlı olup bunlardan biri de meşhur divan şairi Bâkî (öl. 1600)'nin “saf saf” redifli gazeline yazılmış naziredir. Buradan hareketle Zâhirî'nin 16. yüzyılın ikinci yarısı ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı anlaşılmaktadır. Tezkirelerde ve biyografik kaynaklarda ise bu dönemlerde yaşadığı söylenen Zâhirî mahlaslı herhangi bir şair bulunmamaktadır. Bu durumda üzerinde çalıştığımız bu bahr-ı tavîlin Zâhirî mahlasını kullanan ancak tezkirelerde kendisine yer bulamamış bilinmeyen bir şaire ait olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Beş beyit hâlinde olan Zâhirî'nin *Bahr-ı Tavîl*indeki mısralar, vezin olarak sayıları 16 ile 25 arasında değişen “*fe'ilâtün*” tef'ilesinin tekrarından müteşekkildir. Beyitlerin kafiyeye şeması gazelle benzerlik göstermektedir. Yani ilk beyit kendi içinde, diğer beyitlerin ikinci mısraları ise ilk beyitle kafiyelidir. Mürdef kafiyeye türüne sahip olan şiirde şair, son mısradaki mahlasını kullanmıştır.

Zâhirî, *Bahr-ı Tavîl*'ini âşıkane bir tarzda kaleme almıştır. Şair, sevgilinin sahip olduğu güzellikleri klasik Türk şiirinin benzetme unsurları ve mazmunlarıyla sıraladıktan sonra bu güzellikler karşısındaki hayretini ifade ederek şiire başlar. Ardından sevgilinin acımasızlığını dile getirerek feryat etmeye başlar. Bunun üzerine âşığın karşısına çıkan sevgili, onlardan feryat etmemesini ister. Bu durum karşısında âşık, sevgilinin sahip olduğu özellikleri sıralayarak kendisine lütufta bulunmadığı için feryat ettiğini dile getirir. Sevgili ise bütün bu yaptıklarının ona gösterdiği merhamet ve cömertliğin bir ifadesi

¹⁸ Beyhan Kesik, “Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîli”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)*, Sayı 2, (2015), 57.

¹⁹ Ahmet İçli, “Muhibbî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2017, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhibbi-mdbir> (Erişim Tarihi 15.04.2020).

²⁰ Rıdvan Canım, *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, (Ankara: KTB. Yayınları, 2018), e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 01.05.2020). 353.

olduğunu söyleyerek vefa ummamasını söyler. Bu söz üzerine yaptığı hatalardan dolayı sevgiliden af dileyen âşık, onun ihsanda bulunması hâlinde bir daha ah etmeyeceğine söz verir. Âşığın bu sözleri karşısında sevgili, kendisini ona verdiğini ve bundan şüphesinin olmaması gerektiğini söyleyerek onun gönlünü alır.

2. Coşkun ve Bahr-ı Tavîl'i

Tıpkı Zâhirî gibi Coşkun'un hayatı hakkında da kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak bu şiirin kayıtlı olduğu mecmuadan hareketle bazı tahminlerde bulunulabilir. Şairin *Bahr-ı Tavîl*'inin kayıtlı olduğu şiir mecmuasındaki bazı şiirlerin sahibi olan şairlerin 17. yüzyılda yaşadığı dikkate alındığında²¹ Coşkun'un da bu yüzyıl veya öncesinde yaşamış olabileceği düşünülebilir.

Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz 7521 arşiv numaralı şiir mecmuasının 85a-87b sayfalarında kayıtlı olan Coşkun'un *Bahr-ı Tavîl*'i, dört beyitten müteşekkildir. Beyitlerden sadece ilk beyit “*fē'ilâtün*” tef'ilesinin 59 defa düzenli tekrarından oluşmaktadır. Diğer üç beyitte ise büyük oranda “*fē'ilâtün*” tef'ilesiyle uyumsuzluk söz konusu olduğu gibi sahip oldukları tef'ile sayıları da birbirlerinden farklılık arz eder. Yazma nüshada beyitlerdeki mısralar da birbirlerinden ayrılmadığı için bu mısralar anlamdan hareketle tarafımızca birbirlerinden ayrılmıştır. Kafiye bakımından birinci mısralar serbest, ikinci mısralar ise birbiriyle uyumlu olup mürdef kafiyevidir. Bu hâliyle şiir, gazel nazım şekline benzemektedir. Şair, son mısradaki mahlasını kullanmıştır. Zâhirî'nin *Bahr-ı Tavîl*'inde olduğu gibi âşıkane duyguların anlatıldığı bu şiirin özeti şöyledir:

Düşkünlüğünü ve çaresizliğini dile getirerek şiire başlayan Coşkun, sevgiliye seslenerek ona olan aşkıdan dolayı düştüğü durumu ve bu durum karşısındaki aciziyetini ifade eder. Onun sahip olduğu bütün güzellikleri sıralayan şair, sevgilisinden kendisine kulak vermesini yoksa ahlâlarıyla onu perişan edeceğini söyler. Aslında şair, sevgiliye gayr-ı ihtiyari meftun olmuştur. Çünkü onun sahip olduğu güzellikler karşısında insanın âşık olmaması mümkün değildir. Sevgiliden merhamet dilemeye devam eden şair, ondan ümidini kesmiş olmalı ki en sonunda kendisinin düştüğü duruma başkalarının da düşmemesi için uyarılarda bulunarak şiirini bitirir.

3. Bezmî ve Bahr-ı Tavîli

Zâhirî ve Coşkun gibi Bezmî'nin de kimliği hakkında elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Ancak *Bahr-ı Tavîl*'inin bulunduğu mecmuanın (Topkapı H. 1073) 16. yüzyıl ve öncesinde yaşamış şairlerin manzumelerini havi olmasından hareketle²² Bezmî'nin de bu yüzyıl veya öncesinde yaşamış olduğuna hükmedilebilir. Kaynaklarda bu dönemlerde yaşadığı belirtilen Bezmî mahlaslı dört şair hakkında bilgi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Aydınlı veya Rumelili olup I. Selim dönemi şairlerindedir.²³ İkincisi III. Murad devri (1574-95) şairlerinden olup asıl adı, Abdullah'tır. Filibeli olan şair, 998/1589-90 yılında vefat etmiştir.²⁴ Üçüncüsü, asıl ismi Ahmed olan ve gözleri görmediğinden “A'mâ”, “Nâbînâ” veya “Kör” olarak da anılan Bezmî'dir. 1617 yılında ölmüştür. Fâizî'ye göre üç dîvân sahibidir.²⁵ Dördüncüsü ise tezkirelerde hayatı hakkında herhangi bir bilgi

²¹ Bu mecmuadaki manzumelerin büyük çoğunluğu 16. yüzyıl şairlerine ait olsa da Nef'î, Şeyhülislam Yahyâ, Fâ'izî, Fehîm, Mezâkî ve Şehrî gibi 17. yüzyıl temsilcisi şairlerin de manzumeleri kayıtlıdır. Bu mecmuanın muhteva özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bak. Yunus Kaplan, “Milli Kütüphane “Yz. A 7521” Numaralı Şiir Mecmuası Üzerine” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya. Sayı 33, (2013), s. 89-114.

²² Tertip tarihi belli olmayan bu mecmuadaki manzumelerin büyük çoğunluğu Usûlî, Amrî, Taşlıcalı Yahya, Hayretî, İshak Çelebi, Zâtî, Lâmiî, Hayâlî, Aşkî, Şem'î, Emrî, Selîkî, Mu'îdî ve Helâkî gibi 16. yüzyıl şairlerine aittir.

²³ Hiclâl Demir, “Bezmî, Rumelili/Aydınli Bezmî Çelebi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-rumelili-aydinli-bezmi-celebi>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

²⁴ İ. Hakkı Aksoyak, “Bezmî, Dervişzâde Kadî Bezmî Abdullah Çelebi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2015, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-derviszade-kadi-bezmi-abdullah>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

²⁵ Ahmet Doğan, “Bezmî, Korucu Ahmed Çelebi/Müderriş Bezmî/Nâbînâ/Kör Bezmî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-korucu-ahmed-celebi-muderris>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

bulunmayan; ancak 16. yüzyılda tertip edilen bir mecmuadaki gazelinin başındaki ibareye göre Şah Çelebi adında bir şairdir.²⁶

Ancak bu şairlerin şiirlerin bir arada olduğu divanlarının elde olmayışı eldeki bahr-ı tavîlin hangi şaire ait olabileceği yönünde herhangi bir değerlendirme yapılmasına imkân vermemektedir. Bu durumda mezkûr manzume, bahsi geçen Bezmî mahlaslı bu dört şairden birine ait olabileceği gibi bu şairler dışında aynı mahlası kullanan ancak tezkire ve biyografik kaynaklarda kendine yer bulamamış farklı bir şaire ait olma ihtimali de söz konusudur.

Bezmî'nin *Bahr-ı Tavîl*'i, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde "H. 1073" arşiv numaralı şiir mecmuasının 31a sayfasında kayıtlıdır. Beş beyitten oluşan bu şiirin beyitlerindeki mısralar, sayıları 9 ile 11 arasında değişen "fe'ilâtün" tef'ilelerinden oluşmaktadır. İlk iki örnekte olduğu gibi bu *Bahr-ı Tavîl*'in de ilk beyti kendi içinde kafiyeli diğer beyitlerin birinci mısraları serbest, ikinci mısraları ise ilk beyitle aynı kafiyeye sahiptir. Şair, revî ve ridf harfinden oluşan mürdef kafiyeli şiirin son mısra'ında şair mahlasını kullanmıştır. Âşıkane tarzda yazılan bu şiirde anlatılanların özeti ise şöyledir:

Yasemin kokulu saçlara sahip olan peri yüzlü ve melek huylu sevgiliyi gören âşığın ahları gecedен sabahlara kadar gökyüzüne ulaşır. Güzelliğiyle mağrur olan sevgiliye seslenen şair, ondan cefaları bir kenara bırakarak âşıkları ağlatıp inletmemesini ister. Artık tam zamanı olduğunu söyleyerek Hızır'ın bile ab-ı hayatı aradığı dudağının ilacından gönül derdine deva vermesini ister. Bu sözler karşısında sevgilinin cadıya benzeyen sarhoş gözleri kaşlarının yayını kurarak kirpik oklarını hazırlar. Ancak âşığın bu durum karşısında zerre kadar korkusu yoktur. Hatta göğsünü bu oklara nişan ederek gönlünü dilim dilim dilmeye, ciğerini ise kan etmeye çoktan razıdır. Sevgili azıcık ona meyledecek olsa bu hevesle gönlünü ona vermeye hazırdır. Ancak sevgili, öyle merhametsizdir ki buna rağmen Bezmî'yi ayağa salmaktan geri durmaz.

[Metinler]

Baħr-ı Tavîl-i Zâhiri

1. Yine bir ruħları al kaşı hilâl lebleri gör âb-ı zülâl 'arz iderek rûy-ı celâl bedr-i tamâm kıldı
hıram âfet-i cân rûh-ı revân ince miyân gonce dehân görmedi hiç çeşm-i cihân böyle güzel şâh

Nice şeh şâh-ı şehândur her sözi âfet-i cândur o da tursun nedür ol çeşm ile ebrû nedür ol gamze-
i cādû nedür ol kâkül-i hoş-bû nedür ol kâmet-i dil-cû Allâh? kec-nazarlar nazarı degmeye hıfz eyleye
Hallâk-ı ezel Kâdir-i kayyûm ey mâh

2. Ol şeh-i hûri-liķâ baħr-ı sehâ kân-ı vefâ kıldı yine kaşd-ı şafâ dikdi görüñ bāğa livâ kaşdı kerem
bāğ-ı İrem nice irem kurdı bizüm hûr-ı revîş hûr-ı beşer oldı sirişt aldı o şeh destine cām kıanın içir
virmez amân

Devr iderek cām ile mey inleyerek sūz ile ney bezme gelüp nuql-ı kebâb şevķe gelüp çeng ü rebâb
virdi şadâ kıldı nevâ ol yüzi gül lebleri mül hûr-ı cinân kaşı kemân hûsn-i edâ kıldı nidâ ki dir ey[â]
'âşık-ı üftâdelerüm eylemeñüz âh

3. Didüm ey şâh-ı cihânnum yoluña baş ile cânnum nice âh itmeyeyin kór mı beni şivelerüñ
'işvelerüñ turrelerüñ cilvelerüñ gamzelerüñ ile ya rindâne revişler o zarâfetle gelişler o gidişler o gülüşler
ya o mestâne baķışlarla beni mest ü harâb eyledüñ ey serv-i sehî kılmaduñ ihsân

Didi mecnûn seni ey 'âşık-ı üftâde vü bî-çâre niçün bilmeyesin merħameten şivelerüm
mekremeten 'işvelerüm nâz ideyin luḫfi katı az ideyin ağlayasın inleyesin taşlar ile sine döğüp boynuñ
egüp kend'özüne levm iderek şerm iderek diyesin eyvâh

²⁶ Yunus Kaplan, "Bezmî, Şâh Çelebi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-sah-celebi>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

4. Umma daħı mihr [ü] vefâ görmeyesin zevk ü şafâ diñleyesin inleyesin cevrümüzüñ nâz idügin ħandemüzüñ az idügin bilmeyesin âh idesin vâh idesin sırrumuzu fâş idesin dil ıolayup zemmem ideler zevkümüzü hemm ideler fitne-i derd şimdi cihân ta' ne dürür ħalk-ı zamân

Didüm ey rûĥ-ı revân virme baña hergiz amân yâd ideler niçe zamân derde devâ bulmadıgum cevri şafâ bilmedigüm ' afv idesin başuñ için dürr-i güher-pâşuñ için eyle ' aĥa eylemişem sehv [ü] ħaĥâ kend'özüme cebr ideyin derd çeküp şabr ideyin itmeyeyin bir daħı âh eylemişem cürm [ü] günâh

5. Ol şanem serv-i sehî hicr-i şebüñ mihr ü mehi câm-ı meyi nüş iderek sözlerümi güş iderek dir ki seni yâr ideyin ġayrâleri zâr ideyin merd iseñ cân vireyin anuñ ile yan vireyin meclisüme mîr ideyin vaşlum ile seyr ideyin şükr ideler ħalk-ı cihân ben senüñem itme gümân

Şundi baña câm-ı şafâ didi budur derde devâ câmı görüp şanki hemân vaşla irüp eyler iken nâz u niyâz ġâlib iken ħırş ile ez-hâtif-i ġayb itdi nidâ aç gözüñi Zâhiriya çekme müli ħoġma güli nâ'ib olup çekdüm eli luġf idüp ol Kâdir [ü] Ĥayyü ' Âlim-i Settâr Allâh

Baħr-ı Tavîl-i Coşkun

(1) Beyt-i Evvel

Benüm âşüfte vü âlüfte vü a' mâde vü bî-çâre vü nâ-çâr meded yâr meded diñle sözüm iki gözüm sen güzeli bî-bedeli ben görelî cân vireli kim ki görür cânı virür pād-şehüm şehin-şehüm ħün' gözüñ ħan dökeyor ġamzelerüñ cân sökeyor ' ışkuñ cünün itdi beni zâr [u] zebün itdi beni ħâl-i dili nic'ideyüm bî-bedeli nic'ideyüm

Sevmesem olmaz güzelüm ġamzesi ġammâz güzelüm gözleri şehbâz güzelüm ' işvesi şeh-nâz güzelüm ħüsn ile mümtâz güzelüm ħübsın maħbûbsın mergûbsın maħbûbsın ' âşikuñam şadıkuñam mâ'ilüñem t̄alibüñem diñle beni yoħsa seni yandıruram söndürürem âhum ilen vâhum ilen ben seni zâr iderüm zâr ile bî-zâr iderüm belki de ġam-ĥ'âr iderüm ey şüĥ-ı sitemkâr

(2) Beyt-i Şanı

' İşk nedür şive nedür sizde ya bu ' işve nedür nâz nedür niyâz nedür ol ħadd-i mümtâz nedür ol nâzende gülüşler nedür ol tarz-ı revişler ħadd-i mevzünüm dürr-i meknünüm milk-i dil ħânı cânumuñ cânı sıĥr ile sâĥir mekr ile mâhir kâküli aġı zülfi duzaġı şayd-ı cân eyler dil nişân eyler bî-amân eyler sine ħan eyler kim görür anı âfet-i cânı cânâ bedeldür ħana bedeldür

Nür-ı celâli ħüsn-i cemâli ħurşid-i enver mâh-ı münevver ħâli mükedder kâküli ' anber rûyı güzeldür ħüyü güzeldür boyı güzeldür şuyı güzeldür cismi nâzûkdür ħulķı laĥîfdür kendi ħoş bilür ħâ'il mi olur derdümden sevdüm ' ışkımdan sevdüm cânımdan sevdüm ben ' âşık oldum hem ışık oldum itdügüm buldum şekli ġazanfer bir ħünî dil-ber ħahtarânâsâ? bir ħadd-i bâlâ ħahramânımdur ol sipeh-sâlâr

(3) Beyt-i Şalış

Gezer iken taġda evlâdum bâġda besili? bu nedür tut beri döndür bilse gelürdi ħâli bilürdi ya itse çok mı n'eylerüm vaĥşî yaklaşmaz yahşi bir büse baĥşî belki uğurdur ol melek-simâ seyr ü temâşâ serv-i dilârâ ol meh-i ġarrâ ħaşlar tuġra aldı o ħünî ' aġl-ı mecnünî dil-i meftünü uçurdu tenden cânı bedenden

Vaşl-ı ħayâli geçdüm ölümden tıtdı elümden bilürdi ħâli gördi bîmârî itdi tımârî cânıma minnet bulayum şıĥhat olmuşam ' âşık bulmuşam ħâzık yâr-ı muvâfiķ şâdıķ ol şâdıķ sen de seveni sevindür cânı cân ider ħurbân sizi gören cân gel mürüvvet eyle bir kerre söyle ħışm ile baĥma ħâĥırum yıķma ey gül-i ruĥsâr

(4) Beyt-i Râbi'

Nic' olur ħâlüm benüm aĥvâlüm tâze nihâlüm zulm itme zâlim gitdi mecâlüm olursın düşmen soñra peşimân şaķınuñ şaķın yaklaşmañ yakın baña dönersiz oda yanarsız giryân olursuz soñra doyersiz cânâ kıyarsız evvel sevişde bilmedüm ben de diñlendüm şandım âteşe yandım ammâ uyandım cevâba ħandım

Didi işitdüm i' tikâd itdüm ben ne bilürdüm ' âşık mı olurum ışık mı olurum gör baña n' itdi
işimüz bitdi derdleri çokdur rahmı hiç yokdur gel gör ki Coşkun düşkündür düşkün şoñı hayrdur özge
seyrdür ağladup anı itdi dil-âzâr

Baħr-ı Tavîl-i Bezmî

1. Evvelen dâr-ı cihân dâr-ı dile görüben ol zülf-i semen-büy [u] perî-rüy [u] melek-ğüy [u] beşer-
şüret-i ebrü-yı şehâbî

Dil-i bî-çâre vü ğam-ğ'âre vü pâ-beste [vü] derd [ü] ğam ile ğaste gice şubħa deĝin tâ felege irişür
âh ile fiĝânı

2. Şanemâ ğüsnüñe maĝrür olup inen daĝı ' uşşâka cefâ kıлма vü ağlatma vü inletme ğam-ı hecrün
ile yok çü şebâtı

Geçmedin devr demidür ki devâ eylesesin derd-i dile dâr-ı-yı la' lünnden eyâ Hızr-ı zamâne arayup
âb-ı hayvânı

3. Elde tîr-i müjesin ğâzır idüp câzû gözün mest dürür kim ğurup ebrü-yı kemânını cihân içre
diler kesb âşüb

Aña ğurbân olayın ger diler ise dilümi diñ dilüm yok cigerümi daĝı ğün eyler ise yok sözüm sine
nişânı

4. Ey yüzi gül şacı sünbül gözi nergis ruĝı lâle ğadi sebz ü ğadi serv-i çemenidür ğanı deşt-i behiştî
Gözümün âb-ı revânına revân olsa ğadün meyl ideyin bir ğadem ol şevĝ ile dil ide revân yoluña
çün âb-ı revânı

5. Nice âhen-dil ü bî-raĝmdur ol yâr-ı sitem-kâr [u] cefâ-pîşe ki Bezmî[yi] gözüm yaşı gibi şaldı
ayaĝa

Dimedi raĝm idüben uş bu ğarîbüñ ne dürür ğâli cefâ ile belâ ile k' işigin geçirür devr-i zamânı

Sonuç

Baħr-ı tavîller, klasik Türk edebiyatında kendine has şekil ve muhteva özellikleriyle diĝer nazım
şekillerinden farklılık gösteren bir şiir türüdür. Bu nazım şeklinin en bariz vasfı aruzun fe'ilâtün
tef'ilesinin art arda tekrarıyla yazılmış olmasıdır. Genellikle sade bir dille ve samimi bir üslupla kaleme
alınan bu şiirlerde daha çok âşıkane duygular terennüm edilmiştir.

Şimdiye kadar 50'nin üzerinde şairin tercih ettiĝi baħr-ı tavîl nazım şekliyle hayatları hakkında
17. yüzyıl veya öncesinde yaşadıklarına dair tahminden öte kesin hükümlerin verilemediĝi Zâhirî,
Coşkun ve Bezmî mahlaslı şairler de birer manzume yazmıştır. Bu üç şair de baħr-ı tavîllerini bu nazım
şeklinin şimdiye kadarki bilinen örneklerinde görülen ortak özelliklere paralel olarak gazel formuna
benzer şekilde ve âşıkane bir tarzda kaleme almıştır.

Bu çalışmayla hem daha önce varlığı bilinmeyen üç baħr-ı tavîlin şekil ve muhteva özellikleri
üzerinde deĝerlendirmelerde bulunulmuş hem de edebiyatımızda örnekleri sınırlı olan bir nazım şeklinin
sahip olduĝu yapısal özelliklerin daha belirgin ortaya konulabilmesine yönelik yeni malzemeler gün
yüzüne çıkarılmıştır. Bilinmeyen şairler ve metin örneklerine matuf yaptığımız mecmua taramaları
esnasında tespit ettiğimiz bu üç şair ve manzumesi, klasik Türk edebiyatının sahip olduĝu zengin edebî
birikimi ortaya koymasından dolayı güzel bir örnek teşkil etmektedir. Araştırma ve incelemeler farklı
eserlere teşmil edildikçe bu türden daha birçok yeni malzemenin ortaya çıkma ihtimali göz ardı
edilmemesi gereken bir hakikattir.

Kaynakça

Aksoyak, İ. Hakkı. “Anadolu Sahasında İlk Bahr-ı Tavîl Ahmed Paşa'nın mıdır?”, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 2/4, (2007), 84-97.

Aksoyak, İ. Hakkı. “Bahr-ı Tavîl”, Ankara: *Gazi Üniv. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*, (1999), 438-445.

Aksoyak, İ. Hakkı. “Bezmî, Dervîşzâde Kadı Bezmî Abdullah Çelebi”, 2015, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-derviszade-kadi-bezmi-abdullah>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

Aras, Makbule. *Mu'în Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Ankara Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi, 2010.

Bayram, Sibel. *Azbi Baba Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Tenkitledi Metin)*, Edirne: Trakya Üniv. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Canım, Rıdvan. *Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ*, (Ankara: KTB. Yayınları, 2018), e-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/60327,latifi-tezkiretus-suara-ve-tabsiratun-nuzamapdf.pdf?0>, (Erişim Tarihi: 01.05.2020).

Demir, Hiclâl. “Bezmî, Rumelili/Aydınlı Bezmî Çelebi”, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-rumelili-aydinli-bezmi-celebi>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

Doğan, Ahmet. “Bezmî, Korucu Ahmed Çelebi/Müderris Bezmî/Nâbînâ/Kör Bezmî”, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-korucu-ahmed-celebi-muderris>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

Erkul, Rasih. “Bir Bahr-i Tavîl Örneği ve Birri Mehmed Dede”, *Yedi İklim*, V (39), 1993.

Ersöz, Gülden Esra. *Ni'metî Divanı*, Adana: Çukurova Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

İçli, Ahmet. “Muhibbî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2017, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muhibbi-mdbir>, (Erişim Tarihi 15.04.2020).

İpekten, Haluk. *Eski Türk edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

Kahraman, Bahattin. *Arşî Dîvânı'nın Tenkidli Metni I-II*, Konya: Selçuk Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 1998.

Kaplan, Yunus. “Bezmî, Şâh Çelebi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/bezmi-sah-celebi>, (Erişim Tarihi 10.04.2020).

Kaplan, Yunus. “Fehîm-i Kadîm'in Bahr-ı Tavîli”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Bahar, Sayı 14. 2016, 67-92.

Kaplan, Yunus. “Milli Kütüphane “Yz. A 7521” Numaralı Şiir Mecmuası Üzerine” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya. Sayı 33, (2013), s. 89-114.

Kaplan, Yunus. “Klasik Türk Edebiyatında Bilinmeyen Bahr-ı Tavîller-1: Kadri ve Zuhûri'nin Bahr-ı Tavîlleri”, *Atatürk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 63, 2018, 103-116.

Kesik, Beyhan, “Muhibbî'nin Bahr-ı Tavîl'i”, *Littera Turca (Journal of Turkish Language and Literature)* 1/2, 2015, 55-60.

Kılıç, Müzâhir. “Bahr-ı Tavîl ve Bayburtlu Zihni'nin İki Bahr-ı Tavîli”, *Doğu Araştırmaları*, Sayı 17, 2017, 39-46.

Mecmû'a-i Eş'âr, Universitätsbibliothek Leipzig B. or. 81. vr. 11a.

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 7521. vr. 85a-87b.

Mecmû'a-i Eş'âr, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1073. vr. 31a.

Mermer, Ahmet. “XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedayi ve İki Bahr-ı Tavîli”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı 14, 2002, 121-129.

Mert, Aslı. *Nâkâm Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Sivas: Cumhuriyet Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Tezi, 2012.

Okyay, Ercan. *Senîh-i Mevlevî Dîvânı*, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniv. SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

Parlatır, İsmail. “Fuat Bayramoğlu ile Anılarda”, *Türk Dili Dergisi* (487), 1992, 24-26.

Şengün, Necdet. *Nazîr İbrahîm ve Dîvânı, (Metin-Muhtevâ-Tahlîl)*, İzmir: Dokuz Eylül Üniv. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2006.

Yanbal, Semra. *Şâkir Mehmed Efendi Dîvânı*. Sivas: Cumhuriyet Üniv. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.